Marija Mercina

Vklesana vipavska samozavest: javna napisa iz let 1803 in 1886 na Slapu pri Vipavi

objavljeno v:
Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest. Obdobja 38*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.
https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

VKLESANA VIPAVSKA SAMOZAVEST: JAVNA NAPISA IZ LET 1803 IN 1886 NA SLAPU PRI VIPAVI

Marija Mercina
Nova Gorica
marija.mercina@gmail.com

DOI:10.4312/Obdobja.38.415-422

Vklesana napisa v slovenščini – prvi na mostu čez potok Močilnik pod vasjo Slap pri Vipavi, drugi na spominski plošči sredi iste vasi, na stavbi, v kateri je od leta 1873 do 1886 delovala kmetijska šola s slovenskim učnim jezikom – izpričujeta rabo slovenščine na pomembnih javnih mestih. Napisa sta dragocen dokaz o rabi slovenščine v javnosti, njenem razvoju in rabi v različnih funkcijah.

Slap pri Vipavi, javni napis, slovenščina kot uradni in učni jezik, raba slovenščine v vseh družbenih razredih, narodna (samo)zavest

Carved inscriptions in Slovene on a bridge over the Močilnik, a stream below the village of Slap near Vipava, and on a commemorative plaque on a building in the centre of the same village that used to be an agricultural school from 1873 to 1886, are proof of the use of Slovene in important public places. The inscriptions are valuable proof of the public use of the language, its development and different functions.

Slap, public inscription, Slovene as an official and a teaching language, use of Slovene amongst all social classes, national consciousness and self-confidence

1

Vipava se imenujeta reka in naselje ob njenem izviru. Od Slapa do Vipave/Trga, ki je gospodarsko in upravno središče zgornje Vipavske doline, je manj kot pol ure hoda. Obravnavana vklesana napisa (iz let 1803 in 1886) sta povezana z bojem za preživetje. Na poti iz vasi Erzelj, Goče, Manče, Lože in Slap, ki ležijo na levem bregu hudournika Močilnik, so za njegovo prečenje potrebovali varno pot, morali pa so tudi umno kmetovati. Prebivalci naselja Vipava se imenujejo Vipavci oz. Tržani. Naselje je namreč pridobilo tržno pravico že v 14. stoletju. Vipavci pa se imenujejo tudi prebivalci Vipavske doline od izvira Vipave do njenega izliva v Sočo v Sovodnjah (Savogna d' Isonzo v Italiji).

Veljajo za zgovorne, narodno zavedne, ponosne in trmaste Slovence. Korenine tega ponosa najverjetneje segajo v obdobje reformacije in še dlje. V cerkvi svetega Matija na Slapu je bil najden pergament, napisan v glagolici, odlomek iz *Psalterija z oficijem preblažene Device Marije*, ki ga danes hrani Arhiv Slovenije. »Znano je, da je oglejska cerkev imela dokaj strpen odnos do glagoljašev, ki jih srečamo tudi na Vipavskem (Črniče-Kamnje, Dornberk, Vipava, Slap).« (Kralj 2006: 36–37) V teh

krajih se je dolgo ohranjalo bogoslužje v stari cerkveni slovanščini. Vse do danes smo Vipavci – do deželne meje na reki Hubelj na Kranjskem, ob Vipavi v njenem spodnjem toku in na Goriškem – ne samo sprejemali iz središč, to je Ljubljane in Gorice, temveč tudi soustvarjali slovensko kulturno zgodovino.

2 Napis na mostu iz leta 1803

Slika 1: Most z vklesanim napisom iz leta 1803 (foto: Gorazd Humar).

Zvesti prepis v bohoričici:

IMENITNI MOISTER MNT: TROST
JE STURU TA TERDNI MOST
SKUSI SHPESHE KOM: SLAPNSKIGA
JENU POMUZH GR: IPAUSKIGA
GOSPODA TADEUSA LANTHIRIA
DE USAK BRES SKRBI ZHES DIRIA
TUDI GR: COBENZEL JE DAU
H' TEMO DELO EN DOBER MAU
GOSPUD SCARIA JEN TERSHANI
PUSEBNU IS DELLAM LOSHANI
SO POMAGALI H TEMU MOSTI
BUCH GA OBDERSH LEIT DOSTI
1803

Na mostu čez Močilnik je plošča z vklesanim spominskim napisom v slovenskem jeziku, ki velja za najstarejšega takšne vrste na Slovenskem. Sporoča, da je *ta terdni most sturu* (zgradil) *imenitni moister mnt: Trost*, sredstva zanj pa so prispevali: *skusi shpeshe kom: Slapnskiga*, *pomuzh gr. ipauskiga gospoda Tadeusa Lanthiria*, *tudi gr: Cobenzel je dau en dober mau*, *gospud Scaria jen Tershani* in *is dellam Loshani*. V *Slapnski komun* sta spadali naselji Slap in Lože.

Omemba *gospoda Tadeusa Lanthiria* se nanaša na grofa Tadeja Friderika Lanthierija (1754–1815), ki je bil politično vpliven lastnik več gradov. Omenjeni *gr: Cobenzel* je bil grof Janez Filip Cobenzel (1741–1810), ki se je odlikoval v pomembnih državnih in diplomatskih službah, najbolj kot pogajalec v Tessinu. *Gospud Scaria* je bil Ignac Škarja (ok. leta 1754–1816) (Premrl 2019: 4), ki je leta 1803 skupaj s K. M. Vogoujem kupil slapenski grad za 13.000 goldinarjev (Ferjančič 2006: 121). »Imenitni mojster Anton Trošt pa je bil sin Boltežarja Trošta in Marjete, rojen 17. januarja 1761 na Slapu v hiši, ki je kasneje dobila prvo hišno številko 9; leta 1788 se je tam oženil s sovaščanko Marijo Trošt in umrl 6. maja 1813 na takratni hišni številki Slap 12.« (Premrl 2019: 4)[1]

Buch ga obdersh leit dosti. Želja, vklesana v zadnji vrstici napisa, se je uresničila. »Enoločni kamniti most« (Seražin 2012: 494) stoji že 216 let. Gorazd Humar je gradnjo takšnih mostov opisal takole: »Sam most je tipični izdelek kamnoseškega mojstrstva, ki je bilo v Vipavski dolini doma že dolgo prej, saj domačinom ni bila tuja gradnja kamnitih vinskih kleti z velikimi oboki ločne konstrukcije.«[2] Močilnik je poplavljal še potem, ko je bil most zgrajen, o čemer priča razprava v Deželnem zboru v Ljubljani, v kateri omenjajo povodenj 29. avgusta 1885: »Tam pa je nujno potrebna pomoč, kajti voda razdira pot, ki vodi na Slap oziroma v Lože, da je celo dotični, kameniti, jako lepi most v nevarnosti, da ga voda ne spodje.« (Obravnave 1887: 252) Izjava razkriva skrb za most, zemljo in pridelke, pa tudi zavest o njegovi lepoti.

O težavah pri gradnji, trdnosti mosta, pa tudi o skrbi zanj, še posebej potem, ko so ploščo z napisom leta 1991 poškodovale gosenice tankov JLA, so Francu Kralju, Francu Cerovšku, Božidarju Premrlu in meni pripovedovali Stojan Trošt (Slap 72), Matija Ambrožič (Slap 29) in drugi Slapenci; v *Vipavskem glasu* sta o tem pisala Nada Kostanjevic in Franc Cerovšek, poštar, čebelar in krajevni zgodovinar. Zadnji omenjeni je v pismu Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici predlagal, naj po restavriranju mosta originalno ploščo shranijo v muzeju in jo nadomestijo s kopijo. To se ni uresničilo. Leta 2013 so za avtomobilski promet poleg starega mosta zgradili novega, starega pa namenili pešcem in kolesarjem.

3 »V zlatih črkah v zgodovini«

Najbolj izčrpno je historiat dosedanjih objav napisa na mostu predstavil Božidar Premrl v knjigi *Bedenice. Kraški šopek Milka Matičetovega iz Koprive*, ki je izšla nedavno. Sama bom navedla le troje objav: Jakob Alešovec leta 1867 (to je sploh prva objava napisa), Milko Matičetov (1947) (kot del poziva k zbiranju vklesanih napisov) in Boris Golec (2001) pišejo o pomembnosti napisa in omenjajo tudi njegove poetične sestavine. Alešovec omenja rime, Matičetov zgovornost in dovtipnost, Golec pa »epigraf« na mostu postavlja v zvezo s pogosto rabo slovenščine v javnem življenju na Vipavskem vse od jožefinske dobe dalje.

1 Za te podatke iz slapenske rojstne (1740–1784), poročne (1784–1841) in mrliške knjige (1784–1841) se Božidar Premrl zahvaljuje župniku Francu Kralju, avtorica pa obema.

2 Predavanje Govorica vipavskih mostov Gorazda Humarja in Marije Mercina v Lavričevi knjižnici v Vipavi, 14. januarja 2018.

Besedilo je vklesano v bohoričici, le priimek *Scaria* (Škarja) je v tedanji italijanski pisavi. Pred napisom so se ustavljali domačini s Slapa in iz okoliških vasi, ponosni, da znajo brati staro slovensko pisavo, ki pričuje o stoletni pisni kulturi slovenskega naroda. Najdragocenejša je bila ta (samo)zavest v obdobju fašizma, ko so italijanski okupatorji izganjali slovenščino iz javnosti, celo petje slovenskih pesmi iz cerkve. Jože Volk z Goč (rojen leta 1947) je po predavanju v Vipavi (24. januarja 2018) povedal, da jim je mama, ko je bil še otrok, pogosto deklamirala napis z mosta kot veselo pesmico.

Besedilo na mostu je poetično ne le zaradi verzne oblike, temveč tudi zaradi zgoščenosti, pomenske odprtosti, celo dvoumnosti. Rima poveže mogočnega darovalca *Lanthiria* z vsemi, ki zdaj lahko dirjajo čez most – ne samo ljudje, tudi živina. Poleg zgoščene informativnosti in glasovne oblikovanosti, ki soustvarja sporočilo, vklesani napis na slapenskem mostu razkriva, da ga je spesnil duhovno svoboden človek s smislom za humor. V zgoščenem besedilu, ki obsega komaj 57 besed, so nakazane tedanje nove ideje: utilitarizem, to je skrb za koristno in uporabno plat življenja vseh ljudi, slovenski narodni prerod, ki se kaže v rabi slovenščine na pomembnem javnem mestu, pa tudi ideje francoske revolucije 1789 (*liberté*, *egalité*). Pomenske sestavine napisa istočasno delujejo na zvočni ravnini, idejo podčrtuje zgradba. Sporočilni vrh je v šestem in sedmem verzu, to je v sredini trinajstvrstičnega napisa.

Razčlemba napisa na mostu glede na pisavo in slovnične oblike z vidika narečnosti in zgodovine slovenskega knjižnega jezika bi zahtevala posebno študijo. Zgoščeno analizo mi je v pismu (1. aprila 2019) napisala poznavalka zgodovine jezika dr. Andreja Legan Ravnikar:

> V začetku 19. stoletja enotni slovenski knjižni jezik še ni bil normiran, vendar je bil zapisovalec tega priložnostnega, nekoliko hudomušnega zapisa v pisanju slovenščine kar vešč in izobražen človek. Očitno je bral slovenske knjige, ki so izhajale na Kranjskem. Bohoričica je skoraj brezhibna (npr. Gospud Scaria je g. Škarja, zapis je res po italijanski grafiki!). Najbolj ozko narečen je zapis jen(u), potem je še nekaj drugih oblik iz knjižne norme, ki sega še v 16. stoletje (skuzi, pomuč, lejt, de, slapnskiga) ali pa zapis po izgovoru (iz delam), zapis po govorjenem jeziku kot posledica moderne vokalne redukcije, kar se je dogajalo v kasnejših stoletjih (npr. slapnskiga, sturu).

Po 152 letih od prve objave (Alešovec 1867) pa še vedno ne moremo dokazati, da je isti mojster, to je Anton Trošt, ki je zgradil most, tudi spesnil in vklesal napis. Na hiši na Slapu, zdaj številka 18, je plošča z napisom:

V TMU LETV 1785
IE IO SAZEV ANTON
TROST SAM VSE
SIdAV SHEST JENV [S in d sta zrcalno obrnjena]
dVVAISTI LEIT IE BV
STAR V TIMV LEITV
1787 dE IE dLA KOMP [d namesto b]
LENA.

Napisa na mostu in hiši sta si podobna po izražanju ponosa nad dobro opravljenim delom, sicer pa je besedilo na mostu napisano bolj jezikovno »pravilno« in v verzni

obliki. Premrl omenja, da je napis na mostu morda vklesal Matija Vidrih, kamnosek v Ložah, ki se je rodil le dva tedna za Antonom Troštom, o sestavljavcu besedila pa lahko samo ugibamo.

Boris Golec je pri preučevanju starejših listin s tega območja prišel do sklepa o »ustaljenem slovenskem pismenstvu na Vipavskem, ki ima izpričano neko tradicijo vse od jožefinske dobe. […] Tako najbrž ni naključje, da srečamo ravno med Vipavo in Gočami enega najzgodnejših slovenskih epigrafov: na kamnitem mostu pri vasi Slap […]«. (Golec 2001: 89) Iz dosedanjega spoznavanja vipavske preteklosti in njene kulture tudi sama menim podobno.

4 »Plodonosno delovanje« kmetijske šole na Slapu

Slika 2: Spominska plošča na pročelju Grada (foto: Ana Ferjančič, sedanja lastnica).

Spominska plošča z vklesanim napisom nad vhodom v t. i. Grad sredi vasi Slap pričuje o delovanju kmetijske šole v tem kraju na Vipavskem. Odkrili so jo po Vošnjakovem slavnostnem govoru ob njenem zaprtju 30. septembra 1886. V članku, objavljenem v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, je podrobno poročilo o dvodnevnih slovesnostih ob zaprtju šole in zadnjem zaključnem izpitu.

> Razkritje spominske plošče spremljeval je grom topičev, oznanovaje ves ta dogodek celi vipavski dolini. […] Zavesa pa je padla v tem trenutku raz plošče in v zlatih črkah zalesketa napis: »Visokorodni gospod Karl Grof LANTHIERI poklonil je ta grad in pripadajoča zemljišča brezplačno kranjski deželi za deželno vinarsko in sadjarsko šolo. Dne 18. septembra 1873 se je šola otvorila, a dne 30. septembra 1886 po trinajstletnem plodonosnem delovanju zatvorila vsled preselitve na Dolenjsko. V znamenje hvaležnosti DEŽELA KRANJSKA.« (*Novice* 13. 10. 1886: 326–327)

Vodja slapenske šole Rihard Dolenc je po njeni ukinitvi vodil kmetijsko šolo na Grmu pri Novem mestu. Pred preselitvijo na Dolenjsko je na Slapu postavil znamenje sv. Cirila in Metoda (Seražin 202: 491), morda kot simbolen izraz svoje slovanske pripadnosti. Tudi prva dva sinova, rojena na Slapu, je poimenoval po omenjenih slovanskih apostolih.

Niti sam napis niti trinajstletno delovanje slovenske kmetijske šole kasneje nista bila deležna primerne pozornosti ne agronomov ne jezikoslovcev. Dvodnevno praznovanje ob njeni ukinitvi pa priča o tem, da so se ustanovitelji zavedali njenega pomena. Dveletna šola je namreč pomenila začetek srednjega strokovnega šolstva v slovenskem jeziku. Na »Deželni sadjerejski in vinorejski šoli na Slapu« je bila slovenščina učni in uradni jezik, ni pa bila učni predmet. *Red poučevanja* v drugem letniku navaja naslednje učne predmete: sadjereja, čebeloreja, kemija, fizika, kmetijstvo, računstvo, zeljemerstvo, risanje, nemški jezik, spisje in verstvo.[3]

Vsa prizadevanja za njeno ustanovitev in kasnejše delovanje izpričujejo, kako se je v drugi polovici 19. stoletja krepila zavest o pomenu slovenščine, še posebno v njeni javni rabi. Vsi zapisniki sej v Deželnem zboru v Ljubljani v zvezi z ustanavljanjem šole so napisani v slovenskem in nemškem jeziku. V zapisniku seje 2. novembra 1872 (Obravnave 1872: 331–340) je najprej poročilo o izjavah grofa Lanthierija (leta 1860 je »velikodušno izrekel«; leta 1870 »iz samega domoljubja izvirajoča izjava«), nato zapisniki s sej različnih odborov o razdelitvi stroškov za novo šolo in sklep: »Visoko c. k. Ministrstvo ni ugovarjalo razvidu stroškov, pritrdilo učnemu načrtu.« (Obravnave 1872: 332) Na tej osnovi je deželna vlada oz. deželni glavar 2. novembra 1872 izjavil: »Deželnemu zboru se nalaga vse, česar je treba, da v djanje stopi ta šola.« (Obravnave 1872: 334) Podpisoma deželnega glavarja (dr. Kaltenegger) in poročevalca (dr. J. Bleiweis) sledi podrobno poročilo izvedencev, ki vsebuje opis pokrajine in lego različnih parcel Lanthierijevega darovanega posestva z izmero in katastrskimi številkami. V poročilu so v 12 alinejah navedeni učni cilji. Med njimi so zanimivi predvsem naslednji: »podučuje se v slovenskem jeziku. […] 16-letni, krepki, zdravi, neoporečni se brezplačno podučujejo. […] vsako leto poročati deželnemu odboru […] Le-ta posreduje poročilo deželni vladi, ta pa vis. c. k. Ministrstvu za poljedelstvo.« (Obravnave 1872: 335–334)

Kako pomembna je bila za ustanovitelje kmetijska šola, lahko sklepamo po prvi »preskušnji« (zaključnem izpitu po dveletnem šolanju) leta 1875, o kateri v *Novicah* beremo, da so »vpisanih 9 učencev« iz sedmih predmetov (vsi predmeti razen pisanja, nemščine, risanja in verstva) izpraševali pet ur v prisotnosti dveh deželnih poslancev, župnika, grofa, dekana iz Vipave in še 30 »veljavnih mož iz vseh krajev Notranjske.« (*Novice* 1875: 364–365)

Vsa šolska dokumentacija je v slovenskem jeziku. Poročila za posamezna šolska leta vsebujejo podatke o vpisanih učencih, poročilo o izvršenih »kulturnih delih« (to so izboljšave v kmetovanju), že omenjeni *Red podučevanja* in *Hišni red za učence*.

3 V zborniku *Slap pri Vipavi* je na straneh 30–33 objavljen faksimile z naslovom *Del poročila deželne sadjerejske in vinorejske šole na Slapu 1876/77: Od deželnega odbora kranjskega 10. oktobra l. 1876*.

Poročila v slovenskem jeziku niso samo terminološko zahtevna, v njih se vrstijo različne funkcijske zvrsti jezika in besedilne vrste, spreminja se slog. Vsebujejo tabele in besedila z alinejami, poročila in opise, skratka, pisec poročil, najverjetneje vodja šole Rihard Dolenc, je obvladal izražanje v strokovnem jeziku, ki ga je po potrebi tudi sam ustvarjal. Skoraj gotovo se je pri tem zgledoval po delih Vipavca Matija Vertovca, zlasti njegovi *Vinoreji za Slovence* (1844). Rihard Dolenc ni bil le kmetijski in pedagoški strokovnjak (izumil je nov čebelji panj), temveč tudi pisec leposlovnih del. Leta 1999 so mu hvaležni Vipavci ob stopetdesetletnici rojstva in osemdesetletnici smrti tega kmetijskega strokovnjaka, šolnika in pisatelja odkrili spomenik v spominskem parku v Podnanosu/Šembidu (Rosa 1999: 1).

Že ob slovenskem napisu na mostu iz leta 1803 se nam zastavlja vprašanje o odnosu vipavskega plemstva do slovenščine, ob slovenski kmetijski šoli pa tudi o odnosu novo nastajajoče gospodarske in politične elite do strokovnega izobraževanja v materinščini. V javnem napisu iz leta 1803 so plemiški darovalci dopustili dvoumnost in humornost na pomembnem javnem objektu, ki so ga finančno omogočili. Leta 1860 je bil grof Lanthieri pobudnik za ustanovitev kmetijske šole na Slapu. Čeprav že marsikaj vemo o samoumevnem pozitivnem odnosu vipavskega (kranjskega in goriškega) plemstva do slovenščine, preseneča vljudnostni obisk Lanthierijevega potomca in dediča Karla Friderika Lewetzova na vipavskem županstvu leta 1995, ko je že minil rok za zahtevo po vrnitvi rodbinskega premoženja v Vipavi. Izrekel je le željo, naj se vipavski dvorec še naprej imenuje Lanthieri. Prisotne je presenetil z »lepo slovenščino« (iz pisne izjave Ivana Princesa avtorici tega sestavka). Bil je vnuk zadnjega Lanthierija, ki je prebival v vipavskem dvorcu. Čeprav se je grofova hčerka Elena omožila z baronom Lewetzovom na Pomorjansko, so pogosto prebivali v svojem goriškem dvorcu. Goričan, profesor Jožko Vetrih (rojen leta 1936), se spominja, da so se goriški otroci iz soseščine smeli igrati v parku Lanthierijevega dvorca. Slovensko so se Lanthieriji (pa tudi Coroniniji in člani drugih plemiških družin v Gorici) naučili mimogrede, pisal pa je v slovenščini malokdo, kar pa ne velja za prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa. Lojzka Bratuž (1934–2019) je v Gorici našla njegov zapis pridig v slovenskem jeziku in jih objavila leta 1993. Zelo verjetno je, da se je Attems s Slapenci in njihovim duhovnikom sporazumeval (tudi) v slovenščini, ko je leta 1765 posvetil slapensko cerkev in kasneje, ko jo je še štirikrat »vizitiral«. (Kralj 2016: 40)

5 Sklep

Moj prispevek je v predpisanem obsegu lahko samo torzo. V njem ni bilo mogoče podrobneje poročati o razčlembi besedja, slovnice in slogu ohranjenih besedil. Na vprašanje, ali so omenjeni, po svojem izvoru neslovenski plemiči z uporabo slovenščine v javnosti izrazili zgolj svojo pokrajinsko pripadnost in osebno naklonjenost slovenskemu življu, sredi katerega so živeli, je težko odgovoriti. Tudi na vprašanje, ali so z javno rabo slovenščine želeli vzpodbujati (samo)zavest manj izobraženega slovenskega prebivalstva, ni mogoče odgovoriti argumentirano. Zato sem prispevek pisala tudi z namenom, da spodbudim nadaljnje raziskovanje te doslej

slabo poznane tematike.

Slapenci, Ložani, Mančani, pa tudi prebivalci Vipave so bili v času nastanka obeh napisov po deželni pripadnosti Kranjci, župniji Slap in Vipava sta spadali v Goriško nadškofijo, Vipavski sodni okraj k »Postojinskemu«. Nedvomno pa so se Vipavci zavedali pripadnosti narodu, ki ga od Trubarja dalje povezuje slovenski knjižni jezik. Zapisovali oz. klesali so ga v skladu s svojim znanjem, vedno z zavestjo o pripadnosti slovenski skupnosti.

Jasno razvidna je tudi zavest o enotnosti knjižnega jezika, in sicer v pisavi, besedju in delno v slovničnih oblikah. Na starejšem napisu (1803) je pisava bohoričica (napis na železnih pokopaliških vratih na Slapu »Umerl bosh« iz leta 1853 je zadnji v tej pisavi), na mlajšem (1886) gajica. V napisu iz leta 1803 je ena sama (relativno) neslovenska beseda, to je *shspeshe* (*špeže*), ki pa je bila najverjetneje tedaj – tako kot je danes – znana v tamkajšnjem narečju. Besede *otvorila*, *plodonosno*, *zatvorila* (1886) imajo v *Slovensko-nemškem slovarju* (Pleteršnik 1894/95: 13) oznako *nk*, tj. novoknjižne besede. Danes ugotavljamo, da se niso uveljavile. Razvidno pa je, da so slovnične oblike (1886) usklajene s poenotenjem slovenskega knjižnega jezika sredi 19. stoletja, kar povečini velja do danes.

Napisa na Slapu pri Vipavi iz let 1803 in 1886 osvetljujeta delček dogajanja v preteklosti teh krajev v zgornji Vipavski dolini. Z vklesanim, torej trajnim zapisom so prebivalci počastili deli, ki sta jim pomenili vir ponosa in samozavesti. Slovenski jezik obeh vklesanih napisov istočasno dokazuje zavest o pripadnosti slovenski narodni skupnosti. »Smo, kar smo,« bi nam na vprašanje o pripadnosti in slovenski narodni zavesti lapidarno odgovarjali Vipavci.

Viri in literatura

ALEŠOVEC, Jakob, 1867: Wippacher Causerien. *Laibacher Zeitung* 247 (26. 10. 1867). [1].

CEROVŠEK, Franc, 1999: Sličice iz nekdanje Vipave. *Vipavski glas* XIV/50. 17–18.

GOLEC, Boris, 2001: Iz zgodovine pisarniške slovenščine v 1. polovici 18. stoletja. *Arhivi* XXIIII/1. 87–89.

JEVNIKAR, Martin (ur.), 1974–1994: *Primorski slovenski biografski leksikon*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Kmetijske in rokodelske novice [= Novice], 1843–1902. Ur. Janez Bleiweis. Ljubljana: Jožef Blaznik.

KOSTANJEVIC, Nada, 1991: Sedaj pa še nekaj vipavskih plev. *Vipavski glas* VI/19. 15.

KRALJ, Franc, 2006: Sveti Matija na Slapu. Majda Malik (ur.): *Slap pri Vipavi*. Slap: Krajevna skupnost. 35–55.

MALIK, Majda (ur.), 2006: *Slap pri Vipavi*. Slap: Krajevna skupnost.

MATIČETOV, Milko, 1947: Primorski ljudski napisi, 1–3. *Ljudski tednik* II/80. 5 in nasl.

Obravnave deželnega zbora Kranjske [= Obravnave], 1861–1914. Ljubljana: Deželni odbor kranjski.

PLETERŠNIK, Maks (ur.), 1894/95: *Slovensko-nemški slovar.* Ljubljana: Knezoškofijstvo.

Postojinsko okrajno glavarstvo, 1889. Ur. učiteljstvo. V Postojini: R. Šeber.

PREMRL, Božidar, 2019: *Bedenice. Kraški šopek Milka Matičetovega iz Koprive.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

ROSA, Leon, 1999: *Rihard Dolenc 1849–1919*. Podnanos: Krajevna skupnost Podnanos.

SERAŽIN, Helena (ur.), 2012: *Upravna enota Ajdovščina. Občini Ajdovščina in Vipava.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Umetnostna topografija Slovenije, 2).